

Hassas Konular

Türk Dünyası Enerji Kaynakları ve Türkiye¹

H. Nadir Bıyıkoglu

22 Nisan 2011

Enerji

Enerji, gelişmişliğin ve medeniyetin en önemli göstergelerinden birisidir. Enerjinin akılcı ve verimli kullanımı arttıkça ülkelerin ve toplumların refah seviyesi de artmaktadır. İnsanlığın enerji macerası ilkel toplumlarda ısınma ve aydınlanma ile başlamıştır. İnsanoğlu, zamanla aklını kullanarak her türlü enerji kaynağını bulma, çıkarma, bunu kullanıp elde ettiği enerji formlarını birbirine dönüştürerek depolama veya farklı şekillerde kullanma teknikleri geliştirerek enerjiye hükmetmeyi öğrenmiştir.

Enerji teknolojisindeki gelişmeler son iki yüzyılda inanılmaz bir hızla artmış; kömürlü buhar makinalarından petrole çalışan içten yanmalı motorlara geçiş, daha hafif ve süratli kara ulaşım araçlarının geliştirilmesine imkân vermiştir. I. Dünya Savaşı yıllarındaki buharlı gemilerin hâkimiyeti, II. Dünya Savaşı yıllarında yerini petrole bırakmış; büyük ve daha güçlü gemi dizelleri savaş ve ticaret filolarında asıl hareket unsuru haline gelmiştir.

Diğer taraftan, enerji dönüşüm teknikleri de geliştirilmiş, ısıdan elde edilen mekanik enerjiyi elektrik enerjisine dönüştüren termik santraller, yine suyun hidrolik enerjisini elektriğe dönüştüren su türbin ve jeneratörlerini geliştirip hidroelektrik santraller kurulmuş; bunu rüzgâr ve güneş enerjisi santralleri takip etmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında doğal gaz, elektrik üretiminde, sanayide ve ısınmada petrole rakip olarak ortaya çıkarken, diğer taraftan da nükleer teknolojinin elektrik enerjisi üretiminde kullanılmasına yönelik gelişmeler, insanoğlunun enerjiye hükmetme konusunda sınır tanımadığını göstermiştir. Ne yazık ki enerjiye hükmetmeyi öğrenen insanoğlu, yeryüzündeki enerji kaynaklarını çılgınca tüketmekte, ihmalkârlığı ve enerjinin bilinçsizce kullanımı yüzünden yaşadığı çevreye zarar vermektedir.

Bütün bu tarihsel gelişim içerisinde enerji, ülkelerin sanayileşmesi yanı sıra dünya ticaretine, uluslararası ekonomiye ve dünya siyasetine yön vermiştir. Gelişmiş batı ülkeleri, ulaşımdan endüstriye her alanda ihtiyaç duydukları enerjiyi kısmen kendi kaynaklarından karşılasalar da, çoğu zaman kendi yeraltı zenginliklerini değerlendiremeyen başka ülkelerden satın almak veya muhtelif metodlarla ele geçirmeye çalışmaktadır. Bu metodların kibarcasını “Küreselleşme” olarak, daha cebrî olanlarını ise “Demokratikleştirme görüntüsünde işgal” şeklinde adlandırmak mümkündür.

Yakın tarihteki yaşanan Körfez savaşları, Irak ve Afganistan’ın işgali, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki olaylar vb. önemli savaş ve işgallerin hepsinde, enerji kaynaklarını kontrol etme hedefi vardır. 20.yüzyılda meydana gelen iki Dünya Savaşı sonucunda dünya coğrafyasındaki değişikliklerin, birçok ülkenin istiklalini kaybetmesi yanı sıra imparatorlukların çökmesi ve birçok yeni-suni ülkenin oluşması da bu yüzdendir. Ne yazık ki, Osmanlı İmparatorluğu da 1.Dünya Savaşından enerji kaynaklarını barındıran bütün topraklarını kaybederek çıkmış; bu topraklarda, bugün dünya enerji kaynaklarının yarısına yakınına sahip olan irili ufaklı devletçikler kurulmuştur.

¹ “Hâlden İstikbale Türk Varlığı: Meselelerimiz, Hedeflerimiz” Toplantısı (KÖKSAY’ın Kuruluşunun 20. Yılı Şerefine, 16 Nisan 2011, Ankara) bildiri metnidir.

Dünyadaki Durum

Esas konumuz olan “Türk Dünyası Enerji Kaynakları” konusuna geçmeden önce, Dünyamız enerji durumunun gözden geçirilmesinde fayda vardır.² 2010 yılı istatistikî bilgileri henüz derlenip işlenmediğinden 2009 yılı sonu itibarıyla mevcut bilgilere göre, Dünya birincil enerji tüketimi 11,2 milyar TPE (ton petrol eş değeri)’ne tekabül etmektedir. Bu tüketimin;

% 20’si	A.B.D.	(2,2 milyar TPE),
% 20’si	Çin Halk Cum.	(2,2 milyar TPE),
% 5,7’si	Rusya Fed.	(635 milyon TPE),
% 4,2’si	Hindistan	(469 milyon TPE),
% 4,1’i	Japonya	(464 milyon TPE),
% 2,6’sı	Almanya	(290 milyon TPE),
% 2,2’si	Fransa	(242 milyon TPE),
% 1,8’i	İngiltere’de	(199 milyon TPE) gerçekleşmiştir.

Ülkemizin durumunu görmek bakımından, 2009 yılındaki dünya enerji tüketiminin sadece % 0,833’ünün (binde 8,33) Türkiye’de gerçekleştiğini ifade etmek isterim. (93 milyon TPE). 11,2 milyar TPE’lik toplam tüketimin enerji kaynaklarına göre dağılımı da aşağıdaki şekildedir:

Petrol	% 34,66	(3,882 milyar TPE),
Doğal gaz	% 23,69	(2,653 milyar TPE),
Kömür	% 29,27	(3,278 milyar TPE),
Hidroelektrik	% 6,61	(740,3 milyon TPE),
Nükleer	% 4,1’i	(610,5 milyon TPE).

“Fosil yakıtlar” diye adlandırılan yukarıdaki üç büyük enerji kaynağının dünyada mevcut ispatlanmış rezervlerinin miktarları da; 2009 sonu itibarıyla petrol 181,7 milyar ton, doğal gaz 187,5 trilyon m³ ve kömür de 826 milyar ton’dur. Toplam rezerv ve üretim miktarlarını oranlayarak, hangi enerji kaynağının yaklaşık kaç yıllık ömrü kaldığı belirlenmektedir. 181,7 milyar ton’luk dünya petrol rezervinden 2009 yılı üretimi 3,82 milyar ton olup, bu rakamlarla 45,7 yılda petrolün tükeneyeceği varsayılmaktadır. Doğal gazda 2009 yılı üretimi 2,99 trilyon m³ olup, bu tüketim oranıyla yaklaşık 63 yıllık bir rezerv ömrü kalmıştır. 2009 sonu itibarıyla kömür rezervlerinin de yaklaşık 119 yıllık bir ömrü kaldığı hesaplanmaktadır.

Dünya petrol rezervlerinin % 56,6’sı, Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, BAE, Katar, Yemen, Umman ve Suriye’den oluşan Orta Doğu bölgesinde yer almaktadır. Bu miktarın %10,3’lük İran Bölümü dışında kalanlar, 1.Dünya Savaşı sonrasında bizden koparılan eski Osmanlı mirası topraklardır. Avrupa ve Avrasya bölgesi’nin, kardeş Azerbaycan ve Kazakistan ile birlikte toplam rezervi ise dünya toplamının % 10,3’ü kadar, yani İran’ın rezervine eşittir.

Dünya doğal gaz rezervlerinin % 40,6’sı Orta Doğu, %33,7’si ise Avrupa/Avrasya bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgelerdeki en büyük rezerve sahip ülkeler ise, dünya rezervlerinin neredeyse dörtte birine (%23,7) sahip Rusya Federasyonu, % 15,8 ile İran ve % 13,5 ile Katar’dır. Kardeş Türkmenistan ise, dünya rezervlerinin % 4,3’üne sahiptir. Kömürde ise ABD dünya rezervlerinin ise % 29’una, Rusya Federasyonu % 19’una, Çin ise % 13’üne sahiptir. Türkiye’nin yaklaşık 1,8 milyar tonluk rezervi ise, dünya toplamının binde ikisine tekabül etmektedir.

² Bu bildiriye istatistikî değerler, BP Statistical Review of World Energy (June 2010) dokümanından alınmıştır.

Türk Dünyasında Enerji Kaynakları

Dünyadaki bağımsız Türk varlığı; Türkiyemiz ve K.Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile birlikte, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ı da içine alacak şekilde genişlemiştir. Yeni Türk devletinin her biri, tarihî ve kültürel varlıkları yanı sıra sahip oldukları yeraltı zenginlikleri ve enerji kaynakları ile de dünya siyaseti ve ekonomisinde yerlerini almışlardır. Bu kardeş ülkelerin en önemli ekonomik varlığı, enerjiye susamış durumdaki batılı ülkelerin ağzını sulandıran petrol, doğalgaz ve diğer enerji kaynaklarıdır. Özellikle Azerbaycan, dünyada petrol ile ilgili hemen bütün "ilk"lerin yaşandığı, zengin petrol geçmişine sahip bir Türk yurtdur. 1901 yılında Azerbaycan tek başına dünya petrol üretiminin %20'sini karşılamakta idi.

Kazakistan da son dönemde bulunan yeni sahaların geliştirilmesiyle önemli bir petrol üreticisi haline gelmiştir. Bugün, Azerbaycan'ın ispatlanmış petrol rezervleri 1 milyar ton, Kazakistan'ın ise 5,3 milyar ton mertebesindedir. Türkmenistan ve Özbekistan'ın 100'er milyon ton'luk petrol rezervleri ise, bu rakamların yanında kayda değer değildir. Orta Asya'daki dört kardeş ülkenin rezervleri toplamı, dünya rezervlerinin % 3,5'una tekabül etmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında elimizden uçup giden Osmanlı mirası Ortadoğu petroleri ile mukayese bakımından, Orta Asya'daki kardeşlerimizin yaklaşık 6,5 milyar ton'luk ispatlanmış petrol rezervi toplamına karşılık, Orta Doğu bölgesi ispatlanmış rezervleri toplamının 103 milyar ton olduğunu belirtmek gerekir. Orta Doğu petrollerinin dünya toplamının % 46,3'ünü teşkil eden kısmının 100 yıl önce bize ait olan Osmanlı topraklarında yer aldığı göz önüne alınırsa, 95 yıl önce Arap çöllerinde, Yemen'de, Kutü'l-Amare'de şehit olan Mehmetçiğin sadece Mukaddes topraklar için değil, yeraltındaki bilmediği bu zenginlik için de yedi düvelle savaştığı daha iyi anlaşılacaktır.

Petrolün yanı sıra doğal gaz da Orta Asya'daki önemli enerji kaynaklarından. Kardeş Türkmenistan ve Özbekistan, dünyanın önemli gaz üreticileri arasında yer almaktadır. Kazakistan'daki yeni gaz sahaları yanında Azerbaycan'daki Şah Denizi yatağındaki büyük gaz rezervleri ile bu iki ülke de, Türkmenistan ve Özbekistan ile birlikte Orta Asya'nın önemli doğal gaz zenginleri arasına katılmıştır. Bu dört kardeş devletin ispatlanmış doğal gaz rezervleri 13 trilyon m³'ü bulmakta olup, bu miktarın 8,1 trilyon m³'ü Türkmenistan, 1,82 trilyon m³'ü Kazakistan, 1,68 trilyon m³'ü Özbekistan ve 1,31 trilyon m³'ü de Azerbaycan'daki sahalarda yer almaktadır. Bu rezervlerin toplamı dünya rezervlerinin % 6,9'una; sadece Türkmenistan'ın doğal gaz rezervi ise dünya rezervlerinin % 4,3'üne tekabül etmektedir.

Hazar ve Orta Asya'daki petrol rezervleri Sovyetlerin dağılması aşamasında Uluslararası petrol şirketlerinin iştahını kabartmış, Sovyet dönemi sonrasında hukuki boşluklar, mevzuat noksanlıkları, pazar ekonomisi ve batılı iş anlayışına yabancılaşma gibi engelleyici şartlara rağmen 90'lı yılların başlarından itibaren her türlü riski göze alıp bölgeye akın etmişlerdir. Bu kaynakları paylaşmak, sahaları geliştirmek, petrol ve gazı dünya pazarlarına ulaştırmak için çok sayıda üretim paylaşma anlaşması yapılmış, pek çok yeni proje gündeme gelmiştir.

Bölge ülkelerinin hem bugünü, hem de geleceklerinin ekonomik ve sosyal garantisi sayılabilecek petrolün dünya pazarlarına sevkıyatı, boru hatları ve deniz tankerleri vasıtası ile yapılmaktadır. Bölgenin mevcut iletim sistemi, Sovyetler Birliği zamanında inşa edilmiş binlerce kilometre boru hattından oluşmaktadır. Bu sistemin eski ve bakımsız oluşu, kapasitenin yetersizliği, bazen de daha bağımsız güzergâhlardan güvenli biçimde taşıma ihtiyacı, bölgede yeni boru hattı projelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İletim Projeleri ve Türkiye

Son 20 yılda Azerbaycan ve Kazakistan'ın petrolü ile Türkmenistan doğal gazını dünya pazarlarına ulaştırmak için geliştirilen projelerin çoğunda Türkiye de önemli rol üstlenmiş, bazı projeler akim kalmış, bazıları da bizim başlattığımızdan farklı gerçekleşmiştir. Bunların en önemlileri Bakü-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı projesi ile Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı projesi'dir.

Azerbaycan'ın Hazar denizindeki Azeri, Çirak ve Güneşli petrol sahaları ile ilgili ilk anlaşmanın imzalanmasıyla merhum Elçibey'in bir jesti olarak TPAO %1.75 hisseyle konsorsiyuma dâhil edilmiş, BOTAŞ da kurulan boru hattı

konsorsiyumuna %25 ortak edilmiştir. Azerbaycan'da yönetim değişikliğinden sonra boru hattı konsorsiyumu yok sayılmış; yeniden yapılan anlaşmada yer alan petrol şirketleri ile bölgedeki önemli politik unsurlar olan Rusya, Türkiye ve İran ile ABD'nin yanı sıra Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın da aktif rol aldığı bir strateji savaşı başlamıştır.

Bu strateji savaşında Rusya, arka bahçesi olarak gördüğü eski Sovyet Cumhuriyetlerinin tüm enerji kaynaklarını ve bölge politikasını kontrol etmek, ABD bölgede Rusya'nın nüfuzunu kırarak bölgenin enerji ve siyasî kontrolünü kendi lehine çevirmek, İran da komşularının yeraltı kaynaklarından pay alarak maruz kaldığı ambargoya rağmen bölgede ekonomik ve siyasî etkisini artırmak hedeflerine odaklanmışlardır. Türkiye, bir taraftan Türk Boğazlarındaki tanker yükünü azaltırken, diğer taraftan kardeş cumhuriyetlerin yer altı kaynaklarını, Rusya ve İran'ın siyasî ve ticarî rekabetinden bağımsız ve güvenli bir güzergâhtan taşıyarak bunlara destek olmayı, Azerbaycan bu kaynağını en karlı şekilde dünya pazarlarına ulaştırarak ekonomik güç kazanmayı, Gürcistan ise kendi güzergâh avantajını en iyi şekilde kullanıp transit geliri elde etmeyi hedeflemiştir.

Yaklaşık 10 yıl süren çalışmalar sonucunda Bakü-Ceyhan Boru Hattı gerçekleşmiş; burada Türkiye'nin kazancı Hazar havzasında üretilen petrolün bir bölümünün Boğazlardan geçmesini önlemek olmuştur. Ancak dönem dönem uygulanan yanlış politikalarla ülkemizin pazarlık gücünün düşürülmesi sebebiyle Bakü-Ceyhan hattının en önemli ortağı olması gereken Türkiye'ye sadece hattın kendi topraklarındaki bölümünün müteahhitliği düşmüştür. Yapılan anlaşmalarla Türk tarafı, mülkiyeti petrol şirketlerine ait olan boru hattının güvenliğini sağlamak ve Botaş International Ltd. şirketi marifetiyle işletmesini yapmakta, buna karşılık 35+20 cent/varil'lik bir gelir elde etmektedir. Ne yazık ki, 2006'dan bu yana işletmecisi kuruluş BIL zarar etmektedir ve bu zarar 31 milyon doları bulmuştur.

Bölgedeki petrol üretiminin önemli bir bölümünü de, Hazar denizinin kuzeybatısındaki Tengiz ve batısındaki Uzen bölgelerinde üretilen Kazak petrolü teşkil etmektedir. Başka bir konsorsiyum tarafından çıkarılan petrolün nakli de aynı ortakların CPC Hazar boru hattı konsorsiyumu (Caspian Pipeline Consortium) tarafından inşa edilen, Tengiz – Novorossysk boru hattı ile, Rusya'nın Karadeniz'deki Novorossysk limanına taşınmaktadır. Bu petrolün önemli bir bölümü, bir miktar Rus petrolüyle birlikte, Novorossysk'ten tankerlerle Türk Boğazları üzerinden dünya pazarlarına iletilmektedir. Bu durum İstanbul ve Çanakkale boğazları için büyük tehlike arz ettiğinden, bypass boru hattı projeleri tekrar tartışılmaya başlanmıştır.

Gelecekte bölgede artacak petrol üretimini dengeli bir biçimde alternatif pazarlara taşıyacak projelerden Türkmenistan-Afganistan-Pakistan ham petrol boru hattı projesi; İran tarafından önerilen Batı Kazakistan ve Türkmenistan petrolünü Basra körfezine taşıyacak bir boru hattı ile Kazakistan petrolünün bir bölümünü doğuya taşıyacak Kazakistan-Çin petrol boru hattı projeleri, zaman içerisinde gerçekleştirilebilecek çalışmalardır.

Doğal gaz ile ilgili de çok sayıda proje geliştirilmiştir. Bu kardeş ülkeler, bugün için kendi doğal gaz tüketimlerinin fazlasını eski Sovyet boru hatlarından ihraç etmektedir. Yıllardan beri üzerinde çalışmalar yapılan boru hattı alternatiflerinin bir veya birkaçının gerçekleşmesi halinde, artan üretim ve ihraç potansiyelinin de dünya pazarlarına ulaşması mümkün olacaktır. Bu boru hattı alternatifleri arasında batı istikametinde Türkiye üzerinden Avrupa'ya, güney istikametinde Afganistan-Pakistan üzerinden Hint okyanusuna, doğu istikametinde Çin, Kore ve Japonya'ya doğal gaz iletecek projeler yer almaktadır.

BOTAŞ'ın fizibilite çalışmalarını yapıp Türkmenistan yetkilileriyle uzun müzakereler sonucu mutabakat sağladığı ve yıllık 16 milyar m3 doğal gaz alımına ilişkin kontratın da imzalandığı Türkmenistan-Türkiye (bilahare Avrupa'ya uzatılacaktı) boru hattı, ne yazık ki gerçekleştirilememiştir. Bu projede doğal gazın üç ayrı alternatif güzergâhtan Türkiye'ye ulaştırılması imkânları üzerinde çalışılmış; Hazar denizi'nin kuzeyinde Rusya topraklarından geçiş ve Hazar denizi'nin güneyinde İran topraklarından geçiş esaslı iki güzergâh, dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahip bu iki ülkenin işbirliği yerine rekabet odaklı yaklaşımları sebebiyle akim kalmıştır. Türkmenistan'dan Hazar denizi dibine dönecek bir boru hattı ile Azerbaycan-Gürcistan üzerinden, bugünkü Bakü-Ceyhan Boru Hattı güzergâhını takip edecek üçüncü alternatif ise başlangıçta projeyi destekler görünen ABD'nin bu desteği sürdürmemesi; Rusya ile İran'ın Hazar denizi hukuki statüsü gerekçesiyle yaptığı engellemeler ve Türk hükümetinin Mavi Akım anlaşmasında acele etmesi neticesinde gerçekleşmemiştir.

Bu arada, Azerbaycan'ın Şah Denizi sahasında önemli miktarda doğal gaz rezervinin bulunması ve üretime başlanmasıyla, Azerbaycan doğal gazının dünya pazarlarına ulaştırılması da gündeme gelmiştir. Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşacak doğal gaz boru hatlarının gerçekleşmesinde ilk adım, Azerbaycan gazını Türkiye'ye ileten Güney

Kafkasya Doğal Gaz boru hattı hattı (Bakü-Tiflis-Erzurum) olmuştur. Bu hattan doğal gaz arzı, 2007 Temmuzunda başlamıştır. Ülkemiz ana hatları üzerinden bu gazın Avrupa'ya ihracını sağlayacak olan Türkiye-Yunanistan-İtalya boru hattının ilk ayağı olan Yunanistan bağlantısı da tamamlanmış ve gaz sevkiyatına başlanmıştır. Bu projeyi takiben, doğudan gelecek Azerbaycan gazına ileride Türkmenistan ve İran gazının da ilavesi ile bunun Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya güzergâhından Avrupa'ya taşınmasını öngören "Nabucco" projesi de ikinci adım olacaktır.

Esasen bu tür sınır aşan projeler, uluslararası bir satranç oyunu gibidir. Her biri Üniversitelerin Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde "Case Study" olarak okutulabilecek kapsamdaki bu projelerin gerçekleşmesi; petrol veya doğalgazın üreticisi, alıcısı ve aradaki transit ülkelerin hükümetlerinin, ilgili firma ve konsorsiyumların, bölge ülkeleri dışındaki uluslar arası aktörlerin hepsinin mutabakatına bağlı olduğundan, herkesi tatmin edecek şartların oluşması uzun yıllar sürebilmektedir. Bu şartların oluşmaması halinde ise o projenin gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Ne yazık ki ülkemizin içinde yer aldığı projelerin çoğunda, bu satranç oyununu bazen tavla, bazen de poker gibi oynayan oyuncular sebebiyle çok önemli hamleler kaybedilmiş; bu yüzden Bakü-Ceyhan projesi birçok tavizle gerçekleşebilmiş, İran ve Mavi Akım projelerinde aceleye getirme sebebiyle pazarlık gücümüz kullanılmadığı gibi Türkmenistan Doğal gaz boru hattı engellenmiş, Yunanistan'a gaz satışında taşıma maliyeti neredeyse öngörülmemiş, Nabucco Projesi ise Avusturyalı ortağın liderliği ve kontrolüne bırakılmıştır.

Kardeş Türk Cumhuriyetleri, petrol ve doğalgaz zenginliklerini değerlendirdikçe Türk Dünyasının yeni parlayan yıldızları olarak yerlerini alacaktır. Hazar'ın iki yakasında ve Orta Asya'da yer alan bu dört kardeş ülkenin, bu zenginliklerini değerlendirmeye yönelik daha nice projeleri olacaktır. Bunların gerçekleşmesi için bizim yardımımıza ve yönlendirmemize de ihtiyaçları yoktur. Ancak, önceden yaşanmış olaylardan dersler çıkarmak, yıllar süren projelerin uygulanması ve devlet yönetimi tecrübelerinden istifade ederek önceki hataların tekrardan kaçınmak için Türkiye'yi yanlarında görmek isteyeceklerinden de şüphemiz yoktur. Ayrıca, 73 milyonluk genç, dinamik ve müteşebbis nüfusu ile Türkiye, enerji pazarının önemli bir müşterisi hüviyetine de sahiptir.

Türkiye de, büyük devlet olma geleneği ve sorumluluğu çerçevesinde bu kardeşlerimizin enerji kaynaklarını dünya pazarlarına taşıyacak boru hattı projelerinde sadece köprü olarak değil, pazardaki önemli bir müşteri ve rasyonel bir ortak olarak da yer almak suretiyle Doğu ile Batı arasındaki Enerji İletiminde stratejik öneminin gereğini yerine getirmelidir.

H. Nadir Bıynkoğlu, BOTAŞ Genel Müdür Yrd. (E)

KÖKSAY E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAY) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAY bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2011, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.